

تأثیر کارایی هیئت مدیره بر ضعف کنترل داخلی

دکتر محسن احمدی

استادیار گروه حسابداری، واحد گچساران، دانشگاه آزاد اسلامی، گچساران، ایران. (نویسنده مسئول).

mohsen.a24@iau.ac.ir

مرجان کیانی قلعه سردی

دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، واحد گچساران، دانشگاه آزاد اسلامی، گچساران، ایران.

marjankiani780@yahoo.com

میثم عباسی نیا

دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، واحد گچساران، دانشگاه آزاد اسلامی، گچساران، ایران.

m.abbasinia65@gmail.com

چکیده

با گسترش شرکت‌های سهامی و افزایش وظایف و اختیارات هیئت مدیره شرکت‌ها، این سوال مطرح می‌گردد که مدیران چگونه پی‌گیر منافع سهامداران خواهند بود و چه تضمینی برای تأمین منافع کلیدی و سهامداران و سایر گروه‌های ذینفع وجود دارد و ناکارآمدی سرمایه‌گذاری شرکت‌های دارای ضعف کنترل داخلی نسبت به شرکت‌هایی که دارای ضعف کنترل داخلی نیستند پس از افشای اطلاعات از بین می‌رود همچنین تفکیک مالکیت از مدیریت در سطح شرکت‌ها باعث به وجود آمدن ناسازگاری میان مدیران و مالکان می‌شود. از این رو هدف این تحقیق بررسی این موضوع است که کارایی هیئت مدیره بر ضعف کنترل داخلی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بین سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹ و نمونه مشتمل بر ۱۲۰ شرکت با استفاده از رگرسیون لجستیک پرداخته شد که نتایج آزمون فرضیه‌ها نشان داد که پتانسیل و پویایی هیئت مدیره (کارایی هیئت مدیره) تأثیر معناداری بر ضعف کنترل داخلی دارد یعنی به عبارتی هرچه قدر هیئت مدیره‌ها از پویایی و پتانسیل بالایی برخوردار باشند شرکت‌ها کمتر دچار ضعف کنترل داخلی می‌گردند.

واژگان کلیدی: کارایی هیئت مدیره، پتانسیل هیئت مدیره، پویایی هیئت مدیره، ضعف کنترل داخلی.

مقدمه

با گسترش شرکت‌های سهامی و افزایش وظایف و اختیارات هیئت مدیره شرکت‌ها، این سوال مطرح می‌گردد که مدیران چگونه پی‌گیر منافع سهامداران خواهند بود و چه تضمینی برای تأمین منافع کلیدی و سهامداران و سایر گروه‌های ذینفع وجود دارد؟ زیرا همواره به طور بالقوه این امکان وجود دارد که مدیران اقداماتی انجام دهند که در جهت منافع خودشان و عکس منافع سهامداران باشد. این امر ناشی از وجود عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیران و سهامداران شرکت می‌باشد. به این دلیل که برای مدیران امکان دسترسی انحصاری به بخشی از اطلاعات و نیز تهیه و ارائه اطلاعاتی همچون اطلاعات مالی وجود دارد و سهامداران نمی‌توانند اعمال و فعالیت‌های مدیران را به طور مستمر مشاهده و کنترل نمایند. استفاده‌کنندگان از اطلاعات مالی نیز همواره از عدم تقارن اطلاعات حسابداری ناراضی بوده‌اند و همواره به دنبال اطلاعاتی هستند که بتوانند جهت تصمیم‌گیری‌های منطقی از آن استفاده نمایند. در صورتی که اطلاعاتی قابل اتکاء وجود داشته باشد که بتوان از آن‌ها در فرآیند تصمیم‌گیری استفاده نماید، آنگاه اطلاعات مذکور، مربوط تلقی خواهند. بنابراین شناسایی سازوکارهایی که بتواند به ایجاد معیارهای با قابلیت اتکاء و کاهش تضاد منافع موجود بین ذینفعان کمک نماید، بسیار حائز اهمیت خواهد بود. این امر منجر به بحث‌های متعددی شده است که موضوع حاکمیت شرکتی از

اصلی‌ترین آن‌هاست. حاکمیت شرکتی راهکاری جهت از بین بردن عدم تقارن اطلاعاتی موجود بین مدیران و سهامداران، از طریق تضاد منافع می‌باشد و یکی از مهم‌ترین مکانیزم‌های آن بهبود ساختار هیئت مدیره می‌باشد. تفکیک مالکیت از مدیریت در سطح شرکت‌ها باعث به وجود آمدن ناسازگاری میان مدیران و مالکان می‌شود. هیئت مدیره واحدی مهم در ساختار سازمانی هر شرکت می‌باشد که محور ارتباطی میان سهامداران و مدیران تلقی می‌شود و به واسطه همین موضوع، ایفا کننده نقش مهمی در حاکمیت شرکتی در سطح شرکت‌هاست. علاوه بر مکانیزم‌های مختلف از یک مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی موثر، ادبیات قبلی اشاره می‌کنند که تصمیمات شرکت در وجود مدیران زن بهتر می‌شود. زنان نقش موثری در حاکمیت دارند و مشارکت آنها در یک موقعیت پیشرو بر عملکرد شرکت تاثیر می‌گذارد و شرکت‌های دارای هیئت مدیره که دارای تنوع جنسیتی هستند احتمالاً کیفیت و درآمد بیشتری کسب می‌کنند. تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که مدیران زن نظارت بهتر، تشویق‌های کیفی را تشریح می‌کنند و کمتر خود-گرا هستند. ایجاد اطمینان در کنترل‌های داخلی سبب بهبود عدم تقارن اطلاعات و همچنین کاهش تضاد منافع بین طرفین ذینفع در نگاه می‌گردد، زیرا جریان اطلاعات بصورت کامل و شفاف ارائه م گردد و همچنین فرآیندهای داخلی از طریق وجود ضعف‌های موجود در سیستم‌های کنترل داخلی امکان بروز رفتارهای فرصت طلبانه به مدیریت را نمی‌دهند. در نتیجه کنترل‌های داخلی می‌تواند اولاً کیفیت گزارشگری مالی را بهبود بخشد و ثانیاً تقارن اطلاعات را افزایش دهد و ثالثاً باعث کاهش تضاد منافع و نظارت بیشتر بر مدیریت گردد. در نتیجه انتظار می‌رود که از یک طرف کنترل‌های داخلی باعث افزایش کارآمدی سرمایه‌گذاری منابع بکار رفته شده و از طرف دیگر ناکارآمدی ناشی از بیش سرمایه‌گذاری و کم سرمایه‌گذاری با بهبود وضعیت کنترل داخلی تعدیل گردد. چنگ و همکاران^۱ که نشان می‌دهد ناکارآمدی سرمایه‌گذاری شرکت‌های دارای ضعف کنترل داخلی نسبت به شرکت‌هایی که دارای ضعف کنترل داخلی نیستند پس از افشای اطلاعات از بین می‌رود. محققین معتقدند که برای درک رفتار سرمایه‌گذاری شرکت‌ها باید هر دو فرآیند که سرمایه خارجی را افزایش می‌دهد و آنچه که از آن استفاده می‌شود را در نظر بگیرد. گائو و همکاران^۲ و چنگ، دهالیوال و ژانگ نشان دادند که کیفیت اطلاعات حسابداری ضعیف منجر به سرمایه‌گذاری ناکارآمد می‌شود. در دو دهه اخیر و در پی رسوایی‌های مالی شرکت‌هایی همچون انرون و وردکام، کنترل‌های داخلی در جهت افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران به قابلیت اتکای صورت‌های مالی، مورد توجه قانون‌گذاران قرار گرفته است. قانون ساربینز آکسلی در سال ۲۰۰۲، شرکت‌ها را ملزم به انتشار گزارش کنترل داخلی کرده است. از این رو، سرمایه‌گذاران می‌توانند به راحتی از کیفیت سیستم کنترل داخلی شرکت مطلع شوند. در کشور ما نیز سازمان بورس اوراق بهادار در سال ۱۳۹۱ و در راستای ماده ۱۸ دستورالعمل پذیرش بورس اوراق بهادار تهران، اقدام به انتشار دستورالعمل کنترل‌های داخلی برای ناشران پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران کرده است. با توجه به مطالب فوق این تحقیق در پی این موضوع است که آیا کارایی هیئت مدیره بر ضعف کنترل داخلی تأثیر معناداری دارد؟

پیشینه تحقیق

بهاییان، حبیب و رحمان^۳ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان مشکل مدیران و هزینه‌های حسابرسی به بررسی ارتباط بین حضور مدیران مشکل‌دار در هیئت‌مدیره شرکت و کمیته‌های حسابرسی و هزینه حسابرسی شرکت‌ها پرداختند. چون حضور مدیران مشکل‌دار در هیئت‌مدیره شرکت و کمیته‌های حسابرسی، نشانه‌ای از شکست‌های گذشته و ناسازگاری آن‌ها را بیان می‌کند. چنین نقاط ضعف در هیئت‌مدیره ممکن است نیاز به روش‌های حسابرسی بیشتری را داشته باشد که

¹ Cheng, et al.

² GAO, X., Jia, Y., & Li, S

³ Bhuiyan, B. U., Habib, A., & Rahman, A. R.

باعث افزایش هزینه‌های حسابرسی شود. نتایج یافته نشان داد که حضور مدیران مشکل‌دار در کمیته‌های حسابرسی و هیئت‌مدیره در واقع با هزینه‌های حسابرسی ارتباط مستقیم و معناداری دارد که این مسئله برای سرمایه‌گذاران، حسابرسان، مدیران و قانون‌گذاران تأثیر می‌گذارد.

نمه و جیزی^۱ (۲۰۱۸) در پژوهش خود با عنوان تأثیر کار آیی هیئت‌مدیره بر هزینه‌های حسابرسی که در بین مؤسسات مالی FTSE بین سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ انجام دادند به این نتیجه دست یافتند که هیئت‌مدیره با اندازه بزرگ‌تر و استقلال بیشتر، هزینه‌های حسابرسی بیشتری را برای افزایش ظرفیت نظارت و محافظت از گروه وسیعی از سهامداران پرداخت می‌کنند.

رحمان و سایما^۲ (۲۰۱۸) در پژوهشی به بررسی کارایی ترکیب هیئت‌مدیره بر عملکرد شرکت: شواهد تجربی از شرکت‌های تولیدی بنگلادش بین سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۶ را مورد بررسی قرار دادند و آن‌ها به دنبال یافتن کارایی هیئت‌مدیره از طریق اندازه هیئت‌مدیره، استقلال هیئت‌مدیره و تنوع جنسیتی هیئت‌مدیره بر عملکرد شرکت بودند که نتایج یافته‌های آنان نشان داد هیئت‌مدیره‌های بزرگ در بهبود عملکرد شرکت مؤثر هستند اما استقلال هیئت‌مدیره و تنوع جنسیتی هیئت‌مدیره ارتباط معناداری با عملکرد شرکت ندارند که این امر نشان می‌دهد که سازوکار سازمانی اداره شرکت به‌ویژه کارایی ترکیب هیئت‌مدیره بسیار ضعیف است.

جی و همکاران^۳ (۲۰۱۷)، در تحقیقی تحت عنوان افشای داوطلبانه ضعف کنترل داخلی و کیفیت سود: شواهدی از چین بر اساس نمونه‌ای متشکل از ۱۰۵۹ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار چین در طی دوره زمانی ۲۰۱۰-۲۰۱۱ به این نتیجه رسیدند که کیفیت سود رابطه معناداری با افشای داوطلبانه ضعف کنترل داخلی دارد. علاوه بر این نتایج نشان می‌دهد که هم افشای داوطلبانه ضعف کنترل داخلی مرتبط با حسابداری و افشای داوطلبانه ضعف کنترل داخلی غیر مرتبط با حسابداری بر کیفیت سود تأثیر معناداری دارد.

عبدالرحیمیان و دوره گیران یزد (۱۴۰۰) به بررسی تأثیر تمرکز مالکیت و درصد مالکیت دولتی بر نقاط ضعف کنترل داخلی در شرکت‌ها و با استفاده از اطلاعات مالی ۹۴ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۷ جمع‌آوری شده بود و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از الگوی رگرسیون لجستیک استفاده شد. یافته‌های حاصل از هر دو مدل رگرسیونی لجستیک و حداقل مربعات معمولی نشان داد، تمرکز مالکیت و مالکیت دولتی بر ضعف کنترل داخلی در شرکت‌ها اثر معناداری ندارد.

جودت زاگلوچه و محمد زاده صلاته (۱۳۹۹) به بررسی رابطه بین کار آیی هیئت‌مدیره و محافظه‌کاری حسابداری شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۵ پرداختند. متغیرهای استقلال اعمال شده معیارهای مختلف کارایی هیئت‌مدیره شامل عضویت مدیرعامل در هیئت‌مدیره، خارج از هیئت‌مدیره، مالکیت هیئت‌مدیره، متخصص مالی در هیئت‌مدیره و شماره جلسات هیئت‌مدیره هستند. یافته‌ها نشان می‌دهد که تأثیر خارج از هیئت‌مدیره بر محافظه‌کاری در کل شرکت‌ها مثبت و معنادار است.

مراد نژاد (۱۳۹۹) در تحقیقی به بررسی تأثیر کارایی هیئت‌مدیره بر موفقیت بلندمدت شرکت‌های پذیرفته در بورس اوراق بهادار تهران پرداخت. نتایج نشان داد که کارایی هیئت‌مدیره بر موفقیت بلندمدت شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران تأثیر معناداری دارد. ما شواهد محکمی پیدا می‌کنیم که پویایی هیئت‌مدیره با کارایی سرمایه‌گذاری شرکت ارتباط مثبت دارند. این یافته‌ها از این دیدگاه پشتیبانی می‌کنند که منابع بنگاه و فرآیندهای داخلی که تابلوها را قادر به جمع‌آوری این منابع می‌کنند تا بتوانند وظایف پیچیده را برطرف سازند، برای موفقیت طولانی مدت

¹ Nehme & Jizi

² Rahman, M., & Saima, N. F

³ Ji et al

یک شرکت بسیار مهم است. در نتیجه، هیئت مدیره قادر به تصمیم‌گیری است که منجر به کارایی سرمایه‌گذاری شرکت می‌شود.

برندک و منصوری حبیب‌آبادی (۱۳۹۸) کارایی هیئت مدیره و عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت: نقش تعدیلی پیشینه دانش مالی مدیرعامل شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بین سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷ با استفاده از رگرسیون خطی چند متغیر و داده‌های ترکیبی استفاده شده بود. نتایج آزمون نشان داد که کارایی هیئت مدیره رابطه معنادار با عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت دارد. هرچقدر هیئت مدیره‌ها از کارایی بیشتری برخوردار باشند شرکت‌های نیز در همان جهت عملکرد مسئولیت اجتماعی بهتری از خود نشان می‌دهند. همچنین نتایج فرضیه دوم نشان داد پیشینه مالی مدیرعامل رابطه بین کارایی هیئت مدیره و عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت را تعدیل می‌کند.

فرضیه

فرضیه اصلی: بین کارایی هیئت مدیره و ضعف کنترل داخلی شرکت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.
فرضیه فرعی اول: بین پتانسیل هیئت مدیره و ضعف کنترل داخلی شرکت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.
فرضیه فرعی دوم: بین پویایی هیئت مدیره و ضعف کنترل داخلی شرکت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر بر اساس ماهیت داده‌ها، کمی می‌باشد که بر مبنای هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی که باعث توسعه دانش سرمایه‌گذاران، اعتبار دهنده‌گان، مدیران و دیگر ذینفعان و ذی‌علاقه می‌باشد از لحاظ روش، از نوع پژوهش توصیفی-همبستگی که مجموعه روش‌هایی را برای توصیف رویدادها و شرایط از نوع پس رویدادی (از طریق اطلاعات گذشته) بیان می‌کند، می‌باشد و از لحاظ تئوریک از نوع پژوهش اثباتی و استدلال آن از نوع روش استقرایی می‌باشد روش آماری که برای اثبات فرضیه‌های این پژوهش قرار است انجام گیرد از الگوی رگرسیون خطی با رویکرد تابلویی است. قلمرو زمانی شامل ۵ سال متوالی از سال ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹ است که بررسی فرضیه‌های تحقیق با استفاده از داده‌های واقعی این سال‌ها انجام پذیرفته است. بر اساس هدف تحقیق اطلاعات مربوط به دوره فوق بررسی و داده‌هایی که شرکت‌هایی که در این دوره در بازار اوراق بهادار تهران حضور داشته‌اند، در تجزیه و تحلیل وارد شده‌اند.

این تحقیق از لحاظ قلمرو مکانی در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد. به دلیل گستردگی بالای جامعه و نمونه آماری و نامتجانس بودن برخی اعضای آن، از روش غربالگری برای انتخاب نمونه استفاده شده است. نمونه انتخابی شامل کلیه شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بوده که شرایط زیر را دارا باشند:

- سهام شرکت‌ها از سال ۱۳۹۵ الی ۱۳۹۹ در بورس اوراق بهادار تهران معامله شده، فعال بوده و وقفه معاملاتی نداشته باشند.
  - شرکت‌ها نباید عضو صنایع واسطه‌گری مالی، سرمایه‌گذاری، بانک‌ها و بیمه‌ها باشند.
  - سال مالی آن‌ها منتهی به پایان اسفندماه باشد و سال مالی خود را تغییر نداده باشند.
  - قبل از سال ۱۳۹۵ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده باشند.
  - شرکت‌ها تا انتهای ۱۳۹۹ از بورس اوراق بهادار تهران حذف نشده باشند.
- که در نهایت ۱۲۰ شرکت نمونه نهایی تحقیق حاضر گردید.

نحوه اندازه گیری متغیرهای تحقیق متغیر مستقل: کارایی هیئت مدیره

مطابق با پژوهش لیو و همکاران^۱ از معیارهای (اندازه هیئت مدیره، استقلال هیئت مدیره، سهامداری هیئت مدیره، تنوع جنسیتی هیئت مدیره، تصدی هیئت مدیره، درصد غیرموظف هیئت مدیره، فعالیت های هیئت مدیره و تنوع دانش هیئت مدیره) برای ساخت یک اندازه گیری ترکیبی مجزا برای کارایی هیئت مدیره استفاده می کنیم. هر یک از هشت ویژگی هیئت مدیره در هر شرکت اندازه گیری می شود. سپس هر یک از این خصوصیات هیئت مدیره در هر سال طبقه بندی شده و میان آن ها به دست می آید و شرکت هایی که بالاتر از میانه باشند صفر و کمتر از میانه باشد یک به خود اختصاص می دهد. نمرات بیش از سه (پنج) معیار در هر سال برای پتانسیل هیئت مدیره (پویایی هیئت مدیره) جمع می شود) را کسب کند.

۱- اندازه هیئت مدیره: در پژوهش حاضر منظور از اندازه هیئت مدیره تعداد اعضای هیئت مدیره شرکت می باشد که از صورت های مالی و گزارش هیئت مدیره استخراج می شود.

۲- استقلال هیئت مدیره: در پژوهش حاضر از نسبت مدیران غیرموظف هیئت مدیره به کل اعضا برای سنجش میزان استقلال اعضا هیئت مدیره استفاده خواهد شد. عضو غیر موظف هیئت مدیره عضوی است که فاقد مسئولیت اجرایی در شرکت است.

۳- تنوع جنسیتی هیئت مدیره: متغیر ساختگی است که اگر حداقل یک نماینده زن در هیئت مدیره حضور داشته باشد عدد یک در غیر این صورت مقدار آن صفر خواهد بود.

۴- سهامداری هیئت مدیره: نسبت سهام متعلق به مدیران در هیئت مدیره.

۵- تصدی هیئت مدیره: متغیر مجازی بوده که در صورت تغییر حداقل یک نفر از اعضای هیئت مدیره در طول سال مالی عدد یک و در صورت عدم تغییر عدد صفر را به خود اختصاص می دهد.

۶- درصد غیرموظف هیئت مدیره: نسبت مدیران غیرموظف به کل اعضا.

۷- فعالیت های هیئت مدیره: تعداد جلسات هیئت مدیره در یک سال.

۸- تنوع دانش هیئت مدیره: تعداد زمینه های مختلف تخصص در هیئت مدیره باشد یک در غیر این صورت صفر.

لیو و همکاران کارایی هیئت مدیره رو در دو شاخه طبقه بندی کردند به این صورت که سه تا از معیارهای ذکر شده (تنوع دانش هیئت مدیره، تصدی هیئت مدیره و درصد غیرموظف هیئت مدیره) را پتانسیل هیئت مدیره (Board potential) و ۵ معیار دیگر را (اندازه هیئت مدیره، استقلال هیئت مدیره، سهامداری هیئت مدیره، تنوع جنسیتی هیئت مدیره و فعالیت های هیئت مدیره) پویایی هیئت مدیره (Board dynamics) بیان کردند.

ضعف کنترل داخلی (ICW)

طبق بخش ۳۱۵ استاندارد حسابداری ایران، کنترل داخلی فرایندی است که به وسیله مدیریت و سایر کارکنان طراحی و اجرا می شود تا از دستیابی به هدف های واحد تجاری مورد رسیدگی در زمینه قابلیت اعتماد گزارشگری مالی، اثربخشی و کارایی عملیات و رعایت قوانین و مقررات مربوطه، اطمینان معقول به دست آید. بنابراین عدم دستیابی به هر یک از اهداف می تواند نشان دهنده ضعف کنترل داخلی استقرار یافته در شرکت باشد. در پژوهش حاضر پژوهشگر با اتکا بر مطالعه بادر تسجر، جورگنسن، کتز و کینی^۲، قدیم پور و دستگیر برای اندازه گیری اثربخشی سیستم کنترل داخلی از متغیر

¹ Liyu He, Rong He, Elaine Evans

² Badertscher, B. Jorgensen, B. Katz, S. Kinney, W

تعداد بندهای گزارش حسابرسی مستقل استفاده کرد. از آنجا که حسابرسان اغلب موارد ضعف و ایرادهای اساسی را در گزارش حسابرسی درج می‌کنند، بنابراین در روش حاضر تصور بر این است که هر اندازه تعداد بندهای گزارش حسابرسی یک صاحب‌کار بیشتر باشد، به همان اندازه میزان ضعف سیستم کنترل داخلی آن صاحب‌کار بیشتر خواهد بود.

متغیر کنترلی

$Size_{it}$: لگاریتم طبیعی ارزش بازار شرکت در پایان سال مالی به عنوان معیار اندازه شرکت.
 $Leverage_{it}$: اهرم مالی شرکت i در سال t که از تقسیم بدهی بر ارزش دفتری دارایی‌ها محاسبه می‌گردد.
 $Loss_{it}$: زیان شرکت است که اگر شرکتی در سال جاری زیان داشته باشد یک در غیر این صورت صفر می‌گیرد.
 CF_{it} : از نسبت جریان نقد عملیاتی بر کل دارایی‌ها به دست می‌آید.
 II_{it} سهامداران نهادی: مالکیت نهادی برابر درصد سهام نگهداری شده توسط شرکت‌های دولتی و عمومی از کل سهام سرمایه است که این شرکت‌ها شامل شرکت‌های بیمه، موسسه‌های مالی، بانک‌ها، شرکت‌های دولتی و دیگر اجزای دولت است. بر اساس پژوهش‌های پیشین از مجموع مالکیت نهادی به صورت نسبت تعداد سهام نزد سهامداران نهادی به کل سهام منتشر شده تعریف می‌گردد.

کیفیت گزارشگری مالی: برای اندازه‌گیری کیفیت گزارشگری از مدل کازینک طبق معادله زیر استفاده شده است:

$$TA_{it} = \beta_0 + \beta_1 \Delta Sale_{it} + \beta_2 PPE_{it} + \beta_3 CFO_{it} + \varepsilon_{it}$$

TA_{it} : کل ارقام تعهدی که به عنوان تغییر در دارایی‌های جاری غیرنقد منهای تغییر در بدهی‌های جاری به اضافه تغییر در بدهی‌های بانکی کوتاه مدت منهای هزینه استهلاک شرکت i در سال t ، $\Delta Sale_{it}$: تغییر سالانه فروش شرکت i در سال t ، PPE_{it} : اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات شرکت i در سال t ، CFO_{it} : تغییر در جریان‌های نقدی عملیاتی شرکت i در سال t ، ε_{it} : مقادیر باقی مانده مدل.

PPE_{it} : دارایی ثابت مشهود که از نسبت اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات بر کل دارایی‌ها به دست می‌آید.

$Z - Score_{it}$: برای سنجش خطر ورشکستگی از رابطه زیر (ضریب آلمن تعدیل شده) استفاده می‌شود:

$$Z_{SCORE} = (6.56)X_1 + (3.26)X_2 + (6.72)X_3 + (1.05)X_4 + X_5$$

که در معادله بالا:

X_1 = سرمایه در گردش به کل دارایی‌ها.

X_2 = سود (زیان) به مجموع دارایی‌ها.

X_3 = سود قبل از مالیات تقسیم به مجموع دارایی‌ها.

X_4 = ارزش بازار حقوق صاحبان سهام به مجموع بدهی‌ها.

Cash وجه نقد: از نسبت وجه نقد به کل دارایی بدست می‌آید.

متغیرهای ساختگی سال و صنعت: این متغیر برای کنترل تاثیر صنایع می‌باشد برای صنعت مورد نظر ۱ و برای سایرین صفر تعریف می‌شود.

یافته‌ها

در تحقیق حاضر داده‌های مربوط به ۶۰۰ مشاهده (۱۲۰ شرکت در دوره زمانی ۱۳۹۵-۱۳۹۹) مورد تحلیل قرار می‌گیرد تا ارتباط بین متغیرها بررسی شود. در ادامه اول آمار توصیفی ارائه شده است و نهایتاً آزمون استنباطی بیان می‌گردد.

جدول (۱): شاخص‌های توصیفی متغیرها

متغیرهای پیوسته					پنل الف:
میانگین	میانه	بیشترین	کمترین	انحراف معیار	
۰.۱۱	۰.۱۰	۰.۷۳	-۰.۳۹	۰.۱۴	نسبت جریان نقد عملیاتی
۰.۴۸	۰.۵۱	۰.۹۸	۰.۰۰	۰.۲۹	مالکیت نهادی
۰.۶۱	۰.۵۹	۱.۵۷	۰.۰۴	۰.۳۱	اهرم مالی
۱۵.۳۲	۱۵.۰۲	۲۱.۷۷	۱۱.۸۷	۱.۷۰	اندازه شرکت
۰.۰۱	۰.۰۳	۰.۹۹	-۰.۱۳	۰.۱۸	کیفیت گزارشگری
۵.۲۴	۴.۰۹	۹.۳۲	-۴.۹۷	۶.۲۲	ورشکستگی
متغیرهای گسسته					پنل ب:
نام متغیر	نوع طبقه	فراوانی	درصد		
پتانسیل هیئت مدیره	۰	۷۰	۱۱/۶۷٪		
	۱	۵۳۰	۸۸/۳۳٪		
پویایی هیئت مدیره	۰	۱۴	۲/۳۳٪		
	۱	۵۸۶	۹۷/۶۷٪		
ضعف کنترل داخلی	۰	۳۳۸	۵۶/۳۳٪		
	۱	۲۶۲	۴۳/۶۷٪		
زیان شرکت	۰	۵۰۷	۸۴/۵۰٪		
	۱	۹۳	۱۵/۵۰٪		

با نگاهی به جدول (۱) مشاهده می‌شود که میانه و میانگین متغیرها فاصله زیادی باهم ندارند و هر چه قدر به هم نزدیک باشد توزیع آن‌ها به توزیع نرمال نزدیک‌تر است. میانگین متغیرهای نسبت جریان نقد عملیاتی، مالکیت نهادی، اهرم مالی، اندازه شرکت، کیفیت گزارشگری و ورشکستگی برابر است با (۰.۱۱، ۰.۴۸، ۰.۶۱، ۱۵.۳۲، ۰.۰۱، ۵.۲۴). با مقایسه انحراف معیار متغیرهای موردبررسی به این نتیجه می‌رسیم که متغیر نسبت جریان نقد عملیاتی با مقدار (۰/۱۴) نسبت به سایر متغیرها دارای کمترین پراکندگی است و متغیر ورشکستگی با مقدار (۶/۲۲) دارای بیشترین پراکندگی است و این بدان معناست که این متغیر نوسان‌های شدیدتری دارد است. با توجه به پنل ب نیز نتایج نشان می‌دهد درصد فراوانی متغیر پویایی هیئت مدیره ۹۷/۶۷٪ می‌باشد که نشان دهنده این است که تقریباً ۹۷/۶۷٪ یعنی حدود ۵۸۶ شرکت‌های مورد بررسی دارای پویایی هیئت مدیره هستند. همچنین درصد فراوانی متغیر پتانسیل هیئت مدیره ۸۸/۳۳٪ می‌باشد که نشان دهنده این است که تقریباً ۸۸/۳۳٪ یعنی حدود ۵۳۰ شرکت‌های مورد بررسی دارای پتانسیل هیئت مدیره هستند. علاوه بر این درصد فراوانی متغیر زیان شرکت ۱۵/۵۰٪ می‌باشد که نشان دهنده این است که تقریباً ۱۵/۵۰٪ یعنی حدود ۹۳ شرکت مورد بررسی دارای زیان هستند. همچنین فراوانی متغیر ضعف کنترل داخلی شرکت ۴۳/۶۷٪ می‌باشد که نشان دهنده این است که تقریباً ۴۳/۶۷٪ یعنی حدود ۲۶۲ شرکت مورد بررسی دارای زیان هستند.

آزمون‌های ریشه واحد در داده‌های تابلویی

برای بررسی مانایی از آزمون ریشه‌ی واحد^۱ استفاده شده است.

^۱ Unit Root Test

جدول (۲): خلاصه نتایج آزمون ریشه‌ی واحد-آزمون لوین لین و چپو

نام متغیر	آماره آزمون	سطح معناداری	نتیجه
ضعف کنترل داخلی	-۱۹/۵۰	۰/۰۰۰۰	مانا
پتانسیل هیئت مدیره	-۳/۳۳	۰/۰۰۰۴	مانا
پویایی هیئت مدیره	-۳/۸۴	۰/۰۰۰۱	مانا
نسبت جریان نقد عملیاتی	-۲۶/۱۶	۰/۰۰۰۰	مانا
مالکیت نهادی	-۱۰/۱۸	۰/۰۰۰۰	مانا
اهرم مالی	-۲۶/۱۰	۰/۰۰۰۰	مانا
اندازه شرکت	-۱۵/۴۱	۰/۰۰۰۰	مانا (مرتب اول)
کیفیت گزارشگری	-۱۸/۹۳	۰/۰۰۰۰	مانا
ورشکستگی	-۹/۲۴	۰/۰۰۰۰	مانا (مرتب اول)
زیان شرکت	-۳/۶۲	۰/۰۰۰۱	مانا

با توجه به نتایج ۲ می‌توان گفت از آنجایی که احتمال‌های محاسبه شده در آزمون لوین لین و چپو کوچکتر از ۰/۰۵ است در نتیجه فرضیه صفر که مبنی بر وجود ریشه واحد برای متغیرها پذیرفته نمی‌شود و تمامی متغیرها مانا هستند.

خودهم انباشتگی

هرچند شرط مانایی متغیرهای یک رابطه رگرسیونی را می‌توان از طریق تفاضل گیری تأمین کرد، اما کار خاصی برای حفظ اطلاعات بلندمدت در رابطه با سطح متغیرها نمی‌توان انجام داد. اینجاست که هم انباشتگی به کمک ما می‌آید تا بتوان رگرسیونی را بدون هراس از کاذب بودن بر اساس سطح متغیرها برآورد کرد. به زبان ساده هم انباشتگی وقتی پیش می‌آید که دو سری زمانی روی یک طول موج حرکت کنند و در بلندمدت نمی‌توانند دور از هم حرکت کنند و برای آزمون وجود رابطه تعادلی بلندمدت بین دو متغیر یا چند متغیر، از تجزیه و تحلیل هم انباشتگی استفاده می‌شوند.

در حقیقت هم انباشته بودن چند متغیر به معنای وجود رابطه‌ای بلندمدت و معنادار و غیر تصادفی بین این متغیرها است. برای بررسی هم انباشتگی در داده‌های ترکیبی، سه آزمون پدرونی، کائو و فیشر (ژوهانسون تعدیل شده) قابل اجرا هستند؛ که در تحقیق حاضر از آزمون کائو استفاده شده است. فرض‌های آماری آزمون هم انباشتگی به شرح زیر است:

فرضیه صفر (H_0): رابطه خطی بین متغیرها در بلندمدت دارای هم انباشتگی نیست.

فرضیه مقابل (H_1): رابطه خطی بین متغیرها در بلندمدت دارای هم انباشتگی است.

جدول (۳): نتایج آزمون هم انباشتگی

آزمون کائو (Kao)	آماره آزمون	Prob	نتیجه آزمون
مدل اول	-۵/۲۱	۰/۰۰	فرضیه صفر رد می‌شود

با توجه به نتایج آزمون کائو، مشاهده می‌شود که فرض صفر آزمون رد شده و ترکیب خطی متغیرهای مورد بررسی دارای هم انباشتگی است ($Prob < 5\%$)؛ بنابراین، می‌توان با اطمینان از عدم ایجاد رگرسیون کاذب مدل موردنظر را در سطح مقادیر برآورد کرد.

ضریب همبستگی

هدف روش‌های همبستگی، بررسی میزان رابطه‌ی بین دو یا چند متغیر است درحالی‌که رگرسیون به دنبال پیش‌بینی یک متغیر بر اساس مطالعه‌ی تغییرات یک یا چند متغیر دیگر است. آنچه در خروجی نتایج رگرسیون و همبستگی باعث ایجاد

تفاوت می‌شود آن است که در همبستگی همیشه رابطه‌ی متغیرها به صورت دوجه دو موردسنجش قرار می‌گیرد اما در یک مدل رگرسیون اثرات متغیرها به صورت هم‌زمان بررسی می‌شود.

جدول (۴): ضریب همبستگی پیرسون

متغیر	ضعف کنترل داخلی	پویایی هیئت مدیره	پتانسیل هیئت مدیره	نسبت جریان نقد عملیاتی	مالکیت نهادی	اهرم مالی	زیان شرکت	اندازه شرکت	کیفیت گزارشگری	ورشکستگی
ضعف کنترل داخلی	۱									
پویایی هیئت مدیره	۰.۱۰	۱								
پتانسیل هیئت مدیره	۰.۰۲	۰.۰۸	۱							
نسبت جریان نقد عملیاتی	۰.۰۳	۰.۰۵	۰.۰۱	۱						
مالکیت نهادی	۰.۴۳	۰.۰۴	۰.۰۱	۰.۰۶	۱					
اهرم مالی	۰.۱۱	۰.۳۶	۰.۰۸	۰.۱۲	۰.۰۱	۱				
زیان شرکت	۰.۰۱	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۰	۰.۸۹	۰.۴۴	۱			
اندازه شرکت	۰.۲۰	۰.۱۳	۰.۰۱	۰.۲۲	۰.۱۸	۰.۱۹	۰.۱۹	۱		
کیفیت گزارشگری	۰.۰۰	۰.۷۵	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۲۵	۱	
ورشکستگی	۰.۰۸	۰.۳۸	۰.۰۲	۰.۲۳	۰.۱۰	۰.۴۵	۰.۳۴	۰.۴۷	۰.۰۸	۱
	۰.۰۶	۰.۹۲	۰.۶۵	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۶	۰.۰۶

نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد ضعف کنترل داخلی همبستگی مستقیم و معناداری با پویایی هیئت مدیره، نسبت جریان نقد عملیاتی، اندازه شرکت و کیفیت گزارشگری دارد. هم چنین ضعف کنترل داخلی همبستگی معکوس و معناداری با اهرم مالی و زیان شرکت دارد.

آزمون ناهمسانی واریانس

برای آزمون ناهمسانی واریانس از آزمون بروش پاگان گادفری استفاده شده است.

جدول (۵): آزمون همسانی واریانس

نتیجه	سطح معنی‌داری	مقدار آماره	آزمون بروش پاگان گادفری
همسانی واریانس	۰/۰۵۵۲	۱/۸۶	مدل اصلی تحقیق

برای تخمین الگوهای اقتصادی، روش‌های متفاوتی وجود دارد. با لحاظ کردن فروض کلاسیک، روش حداقل مربعات معمولی (OLS) بر اساس قضیه گاوس-مارکف بهترین تخمین زننده خطی بدون تورش است؛ اما در صورت وجود ناهمسانی واریانس دیگر روش حداقل مربعات معمولی (OLS) روش مناسبی برای تخمین نیست که از این رو با وزن دادن (Cross-section weights) به رفع آن پرداخته و مدل مناسب برای تخمین آزمون فرضیه‌ها روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته (GLS) خواهد بود.

آزمون هم خطی

برای بررسی هم خطی در این تحقیق از معیار عامل تورم واریانس^۱ استفاده شده است.

جدول (۶): بررسی هم خطی

مدل اول	متغیر
عامل تورم واریانس (VIF)	
۱۰۱۲۱۵۸	پویایی هیئت مدیره
۱۰۲۴۸۸۹	پتانسیل هیئت مدیره
۲۳۱۹۴۷۸	نسبت جریان نقد عملیاتی
۱۰۵۳۹۴۰	مالکیت نهادی
۱۰۹۶۳۳۱۷	اهرم مالی
۱۰۴۹۴۱۷۰	زیان شرکت
۱۰۳۳۵۳۵۵	اندازه شرکت
۲۰۹۱۳۹۴۹	کیفیت گزارشگری
۱۰۷۵۹۱۹۹	ورشکستگی

نتایج نشان می‌دهد که مقادیر عامل تورم واریانس برای هریک از متغیرهای توضیحی مدل تحقیق ارائه شده کمتر از ۱۰ می‌باشند؛ بنابراین مشکل هم خطی در مدل وجود ندارد.

بررسی آزمون فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی: بین کارایی هیئت مدیره و ضعف کنترل داخلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.
فرضیه فرعی اول: بین پتانسیل هیئت مدیره و ضعف کنترل داخلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.
فرضیه فرعی دوم: بین پویایی هیئت مدیره و ضعف کنترل داخلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.
مدل: معادله رگرسیون مورد تخمین در این تحقیق به صورت زیر می‌باشد:

$$ICW_{it+1} = \alpha_0 + \beta_1 POTENTIAL_{it} + \beta_2 DYNAMICS_{it} + \beta_3 CONTROL_{it} + Year\ Dummies + Industry\ Dummies + \varepsilon_{it+1}$$

^۱ VIF

جدول (۷): نتایج تخمین رگرسیون لجستیک فرضیه اصلی و فرعی تحقیق

متغیرها	ضرایب	انحراف استاندارد ضرایب	آماره z	سطح معناداری
عرض از مبدا	۰.۰۲۶۹۹۶	۰.۰۵۶۰۰۵	۰.۴۸۲۰۲۰	۰.۶۳۰۰
پویایی هیئت مدیره	-۱.۳۴۲۷۶۴	۰.۲۰۶۱۵۹	-۶.۵۱۳۲۵۳	۰.۰۰۰۰
پتانسیل هیئت مدیره	-۱.۱۷۷۰۶۴	۰.۳۹۳۱۵۰	-۲.۹۹۳۹۳۴	۰.۰۰۳۱
نسبت جریان نقد عملیاتی	-۰.۰۷۹۲۰۰	۰.۰۳۶۴۳۰	-۲.۱۷۴۰۱۸	۰.۰۳۰۲
مالکیت نهادی	۱.۱۹۹۷۱۶	۰.۱۰۳۰۸۶	۱۱.۶۳۸۰۱	۰.۰۰۰۰
اهرم مالی	۶.۰۰۱۹۵۶	۰.۹۰۳۲۲۲	۶.۶۴۵۰۵۴	۰.۰۰۰۰
زبان شرکت	-۰.۰۰۷۵۲۲	۰.۰۰۹۴۲۱	-۰.۷۹۸۴۹۷	۰.۴۲۵۰
اندازه شرکت	-۰.۰۰۱۶۸۱	۰.۰۰۳۳۳۰	-۰.۵۰۴۸۱۸	۰.۶۱۳۹
کیفیت گزارشگری	-۰.۰۶۲۴۵۲	۰.۴۲۱۴۷۴	-۰.۱۴۸۱۷۶	۰.۸۸۲۳
ورشکستگی	۰.۰۰۰۴۹۰	۰.۰۰۰۷۰۶	۰.۶۹۳۵۳۹	۰.۴۸۸۳
سایر آماره‌های اطلاعاتی				
ضریب مک فادن	۰/۲۳			
متغیرهای ساختگی صنعت	در نظر گرفته شده است			
متغیرهای ساختگی سال	در نظر گرفته شده است			
آماره LR	۵۴۱/۱۸			
سطح معناداری LR	۰/۰۰			

به منظور آزمون این فرضیه از نتایج تخمین مدل ارائه شده در جدول (۷) بهره گرفته شده است. مقدار آماره نسبت راستنمایی (LR) در سطح اطمینان ۹۵٪ بیانگر معناداری کلی مدل پژوهش است. نتایج مربوط به ضریب تعیین مک فادن نشان می‌دهد، که تقریباً ۲۳٪ تغییرات متغیر وابسته به وسیله متغیرهای مستقل و کنترلی مدل، توضیح داده می‌شوند.

با توجه به نتایج آزمون فرضیه متغیر پویایی هیئت مدیره با توجه به اینکه سطح معناداری آن کوچکتر از ۵ درصد هستند که نشان دهنده رابطه معنادار با ضعف کنترل داخلی شرکت است لذا فرضیه فرعی اول تحقیق در سطح اطمینان ۹۵ درصد تایید می‌شود. و از آنجایی که ضریب این متغیر منفی پس رابطه بین پویایی هیئت مدیره با ضعف کنترل داخلی شرکت معکوس است. همچنین با توجه به نتایج آزمون فرضیه فرعی دوم متغیر پتانسیل هیئت مدیره با توجه به اینکه سطح معناداری آن کوچکتر از ۵ درصد هستند که نشان دهنده رابطه معنادار با ضعف کنترل داخلی شرکت است لذا فرضیه فرعی دوم تحقیق در سطح اطمینان ۹۵ درصد تایید می‌شود. و از آنجایی که ضریب این متغیر منفی است پس رابطه بین پتانسیل هیئت مدیره با کارایی سرمایه‌گذاری شرکت معکوس است. و به طور کلی می‌توان گفت که اثربخشی هیئت مدیره بر ضعف کنترل داخلی شرکت تاثیر معناداری دارد که از این رو فرضیه اصلی تحقیق تایید می‌گردد. همچنین متغیرهای کنترلی نسبت جریان نقد عملیاتی، مالکیت نهادی و اهرم مالی با توجه به سطح معناداری کمتر از ۵ درصد در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه معناداری با ضعف کنترل داخلی دارند. اما زبان شرکت، اندازه شرکت، کیفیت گزارشگری و ورشکستگی با توجه به سطح معناداری بزرگتر از ۵ درصد رابطه معناداری با ضعف کنترل داخلی ندارد.

بحث و نتیجه گیری

تفکیک مالکیت از مدیریت در سطح شرکت‌ها باعث به وجود آمدن ناسازگاری میان مدیران و مالکان می‌شود. هیئت مدیره واحدی مهم در ساختار سازمانی هر شرکت می‌باشد که محور ارتباطی میان سهامداران و مدیران تلقی می‌شود و به واسطه همین موضوع، ایفا کننده نقش مهمی در حاکمیت شرکتی در سطح شرکت‌هاست. علاوه بر مکانیزم‌های مختلف از یک مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی موثر، ادبیات قبلی اشاره می‌کنند که تصمیمات شرکت در وجود مدیران زن بهتر می‌شود. زنان نقش موثری در حاکمیت دارند و مشارکت آنها در یک موقعیت پیشرو بر عملکرد شرکت تاثیر می‌گذارد. شرکت‌های دارای هیئت مدیره که دارای تنوع جنسیتی هستند احتمالاً کیفیت و درآمد بیشتری کسب می‌کنند. تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که مدیران زن نظارت بهتر، تشویق‌های کیفی را تشریح می‌کنند و کمتر خود-گرا هستند از این رو هدف این تحقیق بررسی این موضوع است که کارایی هیئت مدیره بر ضعف کنترل داخلی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بین سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹ و نمونه مشتمل بر ۱۲۰ شرکت با استفاده از رگرسیون لجستیک پرداخته شد که نتایج آزمون فرضیه‌ها نشان داد که پتانسیل و پویایی هیئت مدیره (کارایی هیئت مدیره) تاثیر معناداری بر ضعف کنترل داخلی دارد یعنی به عبارتی هرچقدر هیئت مدیره‌ها از پویایی و پتانسیل بالایی برخوردار باشند شرکت‌ها کمتر دچار ضعف کنترل داخلی می‌گردند. یک هیئت مدیره ممکن است با درگیر شدن در مراحل مختلف فرایندهای تصمیم‌گیری شرکت، بر کارایی شرکت تأثیر بگذارد به عنوان مثال، مدیران می‌توانند تأثیر خود را در مراحل اولیه تصمیم‌گیری از طریق مشاوره و مشاوره اعمال کنند تا به تهیه پیشنهادات سرمایه‌گذاری سرمایه توسط مدیریت بپردازند. در پایان روند تصمیم‌گیری در مورد ضعف کنترل داخلی، مدیران با قبول، رد یا مراجعه به مدیریت برای اصلاح پیشنهادات، تصمیمات را کنترل می‌کنند. از همه مهمتر، به عنوان یک روند مداوم نفوذ، هیئت مدیره زمینه بحث استراتژیک را ایجاد می‌کند همواره گام نهادن در راه رسیدن به هدف، با محدودیت‌هایی همراه است که باعث می‌شود رسیدن به هدف مورد نظر با کندی همراه شود. پژوهش نیز به عنوان فرآیندی در جهت نیل به هدف حل مسئله پژوهش، از این امر مستثنی نیست. لذا در این قسمت با ارائه محدودیت‌های پژوهش، سعی بر آن است که به خواننده این پیام داده شود تا بتواند در تعمیم نتایج پژوهش با آگاهی بیشتری عمل کند و در مورد فرآیند پژوهش قضاوت عادلانه‌ای داشته باشد. در این راستا محدودیت‌های پژوهش حاضر به شرح زیر قابل ذکر است:

الف- پژوهش حاضر با استفاده از داده‌های شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران انجام شده است و شرکت‌های سرمایه‌گذاری، لیزینگ و بیمه به علت ماهیت خاص فعالیت آن‌ها از جامعه آماری کنار گذاشته شده‌اند، لذا نتایج به دست آمده قابلیت تعمیم به تمامی شرکت‌ها را ندارد.

ب- اقلام مندرج در متن صورت‌های مالی به واسطه آثار تورم تعدیل نشده است و از آنجایی که واحدهای تجاری در زمان‌های متفاوت تاسیس شده‌اند و اقلام دارایی‌های خود را در زمان‌های متفاوت تحصیل نموده‌اند لذا کیفیت قابلیت اقلام می‌تواند بر نتایج تحقیق اثر بگذارد و تعمیم نتایج را با محدودیت‌هایی همراه سازد. همچنین به منظور انجام پژوهش‌های آتی در ارتباط با این پژوهش، موضوعات زیر پیشنهاد می‌شود:

الف- بررسی تأثیر خودشیفتگی مدیران بر رابطه بین کارایی هیئت مدیره و ضعف کنترل داخلی.

ب- بررسی تأثیر توانایی مدیران بر رابطه کارایی هیئت مدیره و ضعف کنترل داخلی.

منابع

- ✓ برنک، سجاد، منصوری حبیب آبادی، فاطمه، (۱۳۹۸)، کارایی هیئت مدیره و عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت: نقش تعدیلی پیشینه دانش مالی مدیرعامل، چشم انداز حسابداری و مدیریت، دوره ۲، شماره ۱۹، صص ۱۰۸-۱۲۷.

- ✓ پروین، سپیده، (۱۳۹۷)، بررسی تأثیر کارآیی هیئت مدیره بر مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی علامه نایینی.
- ✓ جودت زاگلوچه، محمدرضا، محمدزاده سالطه، حیدر، (۱۳۹۹)، بررسی رابطه بین کارایی هیئت مدیره و محافظه کاری حسابداری، مدیریت کاربردی و چابک سازی سازمانی، دوره ۲، شماره ۳، صص ۱-۱۶.
- ✓ حاجیه‌ها، زهره، اورادی، جواد، صالح‌آبادی، مهری، (۱۳۹۶)، ضعف در کنترل‌های داخلی و تأخیر گزارش حسابرسی، فصلنامه حسابداری مالی، دوره ۹، شماره ۳۳، صص ۷۸-۹۶.
- ✓ حساس یگانه، یحیی، تاجیک، کامران، (۱۳۸۷)، حاکمیت شرکتی، هیئت مدیره و تعامل با محیط. ماهنامه حسابداری، شماره ۲۰۵، صص ۶۲-۶۸.
- ✓ رضوی عراقی، سیدمحمدرضا، جهانشاد، آریتا، مستوفی، امیر، (۱۳۹۷)، تأثیر ضعف‌های عمده کنترل‌های داخلی بر ناکارایی سرمایه‌گذاری، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، دوره ۱۰، شماره ۳۸، صص ۱۴۳-۱۶۷.
- ✓ عبدالرحیمیان، محمدحسین، دوره‌گیران‌یزد، حمیدرضا، (۱۴۰۰)، تأثیر تمرکز مالکیت و درصد مالکیت دولتی بر نقاط ضعف کنترل داخلی در شرکت‌ها، هشتمین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و حسابداری، شیروان.
- ✓ قدیم پور، جواد، دستگیر، محسن، (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر عوامل ریسک دادخواهی حسابرسان بر حق‌الزحمه حسابرسی، پژوهشنامه حسابداری مالی، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۳۷-۵۴.
- ✓ مراد نژاد، رقیه، (۱۳۹۹)، بررسی تأثیر کارایی هیئت مدیره بر موفقیت بلند مدت شرکت‌های پذیرفته در بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه چشم انداز حسابداری و مدیریت، دوره ۳، شماره ۲۶، صص ۱۳۱-۱۴۸.
- ✓ Badertscher, B. Jorgensen, B. Katz, S. Kinney, W. (2012). Audit Pricing and Litigati Risk: The Role of Public. Department of Accounting, McCombs School of Business.
- ✓ Bhuiyan, B. U., Habib, A., & Rahman, A. R. (2019). Problem directors and audit fees. International Journal of Auditing, 23(1):125-144.
- ✓ Chang, Y.T; Chan, H; Cheng;R. K; Chi, W. (2019). The impact of internal audit attributes on the effectiveness of internal control over operations and compliance. Journal of Accounting contempory accounting and economics, 15(1), 1-19.
- ✓ Cheng, M., Dhaliwal, D., & Zhang, Y. (2013). Does investment efficiency improve after the disclosure of material weaknesses in internal control over financial reporting? Journal of Accounting & Economics, 56, 1-18.
- ✓ Colaco, H., Myers, P. and Nitkin, M. (2011). Pathways to leadership: board independence, diversity and the emerging pipeline in the United States for women directors, International Journal of Disclosure and Governance, 8 (2), 122-147.
- ✓ GAO, X., Jia, Y., & Li, S. (2018). Does Mandatory Disclosure of Internal Control Weaknesses Affect Corporate Financing Decisions? Journal of Accounting, Auditing & Finance, 1-26.
- ✓ Gul, F., Srinidhi, B. and Ng, A. (2011). Does board gender diversity improve the informativeness of stock prices? Journal of Accounting and Economics, 51 (3), 314-338.
- ✓ He, Liyu & He, Rong & Evans, Elaine, (2020). Board influence on a firm's long-term success: Australian evidence, Journal of Behavioral and Experimental Finance, Elsevier, 27(C).
- ✓ Ji, X., et al. (2017). Voluntary Disclosure of Internal Control Weakness and Earnings Quality: Evidence from China. The International Journal of Accounting, <http://dx.doi.org/10.1016/j.intacc.2017.01.007>
- ✓ Liyu He, Rong He, Elaine Evans, (2020). Board influence on a firm's long-term success: Australian evidence, Journal of Behavioral and Experimental Finance, 27.

- ✓ Nehme, R., & Jizi, M. (2018). The efficiency of corporate boards and firms' audit fees: the case of the FTSE financial institutions. *Pacific Accounting Review*, 30(3), 297-317
- ✓ Post, C. and Byron, K. (2015). Women on boards and firm financial performance: a Meta-analysis, *Academy of Management Journal*, 58 (5), 1546-1571
- ✓ Rahman, M., & Saima, N. F. (2018). Efficiency of Board Composition on Firm Performance: Empirical Evidence from listed Manufacturing Firms of Bangladesh. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 5(2), 53-61
- ✓ Thiruvadi, S. (2012). Gender differences and audit committee diligence, *Gender in Management: An International Journal*, 27 (6), 366-379.